

Ziende blind

Voor R. omdat ik het haar nooit heb kunnen vragen.

Voor H. omdat ze door haar eerste reactie mijn verbeelding in gang zette.

Omslagfoto: Heumensoord bij Nijmegen (foto Hannie Derks)

Heeswijk-Dinther, januari 2021

©Hans Manders

Hans Manders

Ziende blind

Roman

“Los het maar op in de fictie, pa.”

Bart

“Wel een homo dus, maar zonder de drift van het bloed jegens het lichaam van de gelijkslachtige favoriet. Misschien was hij getrouwd, en gelukkig, net als zijn vrouw, wie weet. Het gaat in de wereld niet altijd op dezelfde manier. Er zijn mannen die de liefdesdaad in hun gehele leven niet meer dan tien of twaalf keer hebben verricht en evengoed vier kinderen hebben: een zaak, denk ik, van steeds het juiste moment afwachten en dan raak schieten.”

Gerard Reve, Het Boek Van Violet En Dood

Inhoud

Proloog	
(Maarten, augustus 1950 en daarna)	7
Deel 1: Laatste puzzelstukje	
(Johan, juni 2018)	13
Deel 2: Terraveen	
(Maarten, 1937-1955)	43
Deel 3: Wilgenstraat 6	
(Maarten-Johan, 1959-1992)	77
Deel 4: Ziende blind	
(Johan, 2005-2018)	157
Deel 5: Horende doof	
(Johan, 2018-2019)	223
Deel 6: Aardige man	
(Schrijfblokaantekeningen Johan, 2019-2020)	301
Epiloog	
(Maarten, augustus 2018)	339
Verantwoording	343

Proloog

(Maarten, augustus 1950 en daarna)

De bedompte lucht heeft hij sindsdien altijd met zich meegedragen. Hij heeft er ook een lichte claustrofobie aan overgehouden, al heeft hij dat probleem nooit met iemand gedeeld. Problemen deel je niet, zeker niet met je naasten, die wijsheid heeft hij toen, in dat levensbepalende halve uur opgedaan. Problemen kun je camoufleren. Negeren zelfs. Doen alsof ze niet bestaan.

Of bidden. Bidden dat het beter werd. Bidden dat het kruis gaandeweg iets lichter zou worden. Bidden dat de hemel zich desondanks ooit voor hem zou openen. Hij was zijn ouders dankbaar dat ze het hem geleerd hadden. Weliswaar was zijn vader ondanks het dagelijkse gebed levenslang weemoedig gebleven, maar zijn moeder had er een blijmoedigheid aan ontleend die hij van haar geërfd had.

Hij had zich vaker afgevraagd waar de bedompte lucht vandaan kwam. In de kerk zelf was de geur van kaarsen en wierook blijven hangen en dat was een melange die hem van kinds af had kunnen bekoren. Het kon zijn eigen transpiratie zijn die hij geroken had, want getranspireerd had hij zeker, maar dat kon de geur die zich in zijn neus had vastgezet maar ten dele verklaren. Of zijn gesprekspartner ook gezweet had, wist hij niet. Hij was vooral een stem geweest, een donkere en toch begripvolle stem. Van zijn gezicht had hij door het gaas heen slechts de contouren gezien. Hoe hij er nadien ook ogen en een mond bij gefantaseerd had, een herkenbaar gezicht was het nooit geworden. Laat staan dat hij wist of de betreffende geestelijke bruine tanden had gehad, van het roken van sigaren of het kauwen van tabak.

Het antwoord dat zich soms opgedrongen had, als een dier dat uit zijn kooi wilde, was in tegenspraak met het timbre van de stem. Echt ontsnappen liet hij het dier niet, maar terug in de kooi kreeg hij het evenmin. Het zat daar, met zijn kop in de vrije ruimte, en liet zijn tanden zien. Hij wist dat hij, alleen door het te negeren, het beest zo ver kon krijgen dat het na enige tijd zijn kop terugtrok. En gelukkig was negeren een vaardigheid die hij beheerste. Hij kon zichzelf ook wijs maken dat hij het nagrommen niet hoorde.

Desondanks kwamen nu en dan toch de beelden in hem omhoog, de beelden die bij het antwoord hoorden. Schokkerige zwart-witbeelden waren dat als uit de begindagen van de film, maar het was vrijwel onmogelijk te negeren dat de handen van zijn gesprekspartner niet gevouwen waren.

"Er zijn twee opties," zei de stem. De stilte die hij vervolgens liet vallen duurde tenminste vijf hartslagen.

"Twee mogelijkheden bedoel ik."

Weer een stilte, alsof hij hem de tijd gaf te laten doordringen dat mogelijkheden een synoniem van opties was. Pas jaren later had hij deze stilte anders geïnterpreteerd. Als een uitdaging om zelf de twee mogelijkheden te noemen. Misschien had hij zelfs een kans laten lopen om met een derde optie op de proppen te komen, de uitweg waar zijn buurjongen Lambert voor gekozen had. Deze stilte had een kleine eeuwigheid geduurd, maar was toch te kort geweest.

"Je kunt de weg kiezen die ik jaren geleden ook gekozen heb."

Stilte nummer drie. Hierin was, meer dan daarvoor, de bedompte lucht tot hem doorgedrongen. Misschien was tijdens deze seconden het gevoel van opgesloten zijn ontstaan.

"Dat is een moeilijke weg. Een weg met hobbels en kuilen. Maar begaanbaar. Je weet immers zeker dat op zwakke momenten Gods zegen op je rust."

Gods zegen. De manier waarop de stem deze woorden uitgesproken had. Alsof het iets was waarmee je gemasseerd werd. Een weldadige crème die al je spieren blijvend kon verwarmen.

"En zwakke momenten zullen er zijn. Ik heb ze ook gekend. Zeker heb ik ze gekend."

Het woord 'zeker' kreeg meer nadruk dan alle andere woorden die de stem gesproken had. Iedere aarzeling was eruit gefilterd. Het bleef in de kleine ruimte rond zoemen als een insect dat zich niet liet verjagen.

"Maar dankzij Gods zegen heb ik ze overwonnen."

Overwonnen. Ook dat woord leidde weer een stilte in, als een steen die in een vijver was geworpen. Naarmate de kringen zich verder

verwijderden, leek het zijn oorspronkelijke betekenis te verliezen. Van iets overwinnen wordt een mens niet per se blij, zoveel was hem in die lege seconden wel duidelijk geworden.

"De tweede optie is doen alsof het er niet is. Het tegennatuurlijke gevoel het zwijgen opleggen."

Deel 1: Laatste puzzelstukje

(Johan, juni 2018)

1. Knipoog

Na het eerste jaar van onze studietijd zijn Robert en ik elkaar een paar keer tegengekomen. De eerste keer was een jaar of twintig geleden, in het winkelcentrum van onze geboorteplaats. Ik stond toen samen met Paula in een kledingzaak met twee spijkerbroeken in mijn handen te wachten op een vrijkomend pashokje. Net toen ik het wachten beu was, werd het gordijn van het meest rechtse hokje opzijgeschoven en stapte Robert naar buiten.

“Ha Johan, jouw beurt,” zei hij op een toon alsof we vaker samen een broek gingen kopen en gewend waren om beurten van hetzelfde pashokje gebruik te maken. Vervolgens liep hij richting de kassa’s.

Tijdens het passen trachtten mijn gedachten de tussenliggende tijd te overbruggen. De vorige keer dat ik Robert gezien had, was aan het begin van onze studententijd op een feestje in Roberts toenmalige studentenhuus. Toen ik halverwege die avond terug wilde gaan naar mijn eigen kamer, was Robert met mij meegelopen naar de voordeur en had mij, terwijl ik mijn fiets van het slot haalde, verteld dat hij onlangs ontdekt had dat hij ook op jongens viel. Later had ik me vaker afgevraagd of het die mededeling zelf was die ertoe geleid had dat ik daarna nooit meer op Roberts kamer geweest was of de terloopse manier waarop hij zijn bekentenis gedaan had.

Na het passen en afrekenen bleek dat Robert voor de winkel op ons stond te wachten. Het korte gesprek dat we daar voerden, ging vooral over Roberts voornemen een reünie van ons eindexamenjaar te organiseren. Hij vroeg of ik hem daarbij wilde helpen. Erg enthousiast maakte die gedachte mij niet, maar om Robert niet te schofferen gaf ik hem mijn adres en mijn telefoonnummer. Een brief of telefoontje bleef uit.

Een andere ontmoeting was kort na het overlijden van mijn moeder. Paula en ik waren met mijn vader in het centrum van mijn geboortedorp wezen lunchen en terwijl we na die lunch over de

parkeerplaats naar onze auto liepen, voelde ik plotseling dat ik bekeken werd. Ik keek opzij en ving de blik van mijn oude schoolvriend. Die zat op zijn fiets, maar had zijn rechtersvoet op de grond gezet, alsof het feit dat hij ons drieën had zien lopen verder fietsen onmogelijk maakte. Hij zwaaide naar ons, stapte af en kwam met de fiets aan zijn hand op ons afgelopen.

Ook deze ontmoeting duurde maar een paar minuten. Dat had te maken met de vermoedheid van mijn vader, maar zeker ook met de stilte die viel nadat ik verteld had dat mijn moeder onlangs overleden was en Robert mijn vader gecondoleerd had. We wisselden wel onze mobiele nummers uit, zeiden beiden dat we binnenkort nu echt eens moesten bijpraten, maar daarna nam geen van beiden het initiatief. Van mijn kant kwam dat ook door wat mijn vader zei toen we hem weer thuisgebracht hadden.

“Robert Overgaag. Hij is zo vaak bij ons geweest. Ik heb het altijd een vreemde jongen gevonden. Hij keek me altijd zo aan.”

Die woorden nestelden zich tussen mijn oren zonder dat ik er echt betekenis aan gaf.

Drie maanden geleden fietste Robert weer eens door de Wilgenstraat in ons geboortedorp, zo vertelde hij in het lange telefoongesprek dat we twee weken geleden gevoerd hebben. Hij zat op de oude fiets van zijn moeder en was onderweg naar zijn peettante, die hij nog altijd eens in de paar weken met een bezoek vereerde. Het was niet voor het eerst dat hij even opzij keek bij het passeren van het huis op nummer 6, waar hij gedurende de jaren op de middelbare school zo vaak geweest was.

“Het verschil met voorgaande keren was dat ik tijdens die zijwaartse blik jouw vader zag zitten,” zei hij. “Dat ik in mijn remmen kneep, was een impuls. Dat ik naar jouw vader zwaaide, was een beslissing, al leek het alsof die door een ander genomen was. Toen ik je vader zag opstaan en de vitrage opzij zag schuiven, was doen alsof ik niet gezwaaid had geen optie meer. Mijn peettante moest nog maar even wachten.”

“Je vader vertelde dat hij me aanvankelijk niet herkende,” ging Robert verder. “Pas toen ik mijn fiets op slot had gezet en op de inmiddels geopende voordeur af liep, was tot hem doorgedrongen wie naar hem gezwaaid had. Hij noemde mijn naam en vroeg hoe het met me ging. Net als toen sprak hij me met u aan.”

De ergernis die dat destijds opriep voelde ik na veertig jaar nog net zo intens. Hoe vaak mijn broers en ik onze vader erop gewezen hadden dat het erg ongebruikelijk en heel afstandelijk was onze vrienden met u aan te spreken, hij was altijd in deze gewoonte blijven volharden.

Robert vertelde dat hij ongeveer een kwartier in mijn geboortehuis was geweest. In die tijdspanne kwam hij tot de conclusie dat de tijd daar veertig jaar vrijwel had stilgestaan.

“Ik herkende de meeste meubels, de gaskachels in voor- en achterkamer, het kleed dat op de eettafel lag, de gordijnen, de vaalgele schemerlamp, de deur naar de aanbouw, het granieten aanrechtblad en het losstaande fornuis in de keuken. Maar bovenal herkende ik de geur van jullie huis. Het was alsof ik er gisteren nog geweest was. Alsof ik, als ik de trap zou zijn opgegaan naar de eerste verdieping en jouw kamer zou zijn binnengegaan, jou achter je bureau zou hebben aangetroffen en we het gesprek van de vorige dag hadden kunnen voortzetten.”

Toen Robert even een stilte liet vallen, kwamen er onderwerpen bij mij op waar dat gesprek over had kunnen gaan. Over de belachelijke hoeveelheid huiswerk die de leraar Frans opgegeven had bijvoorbeeld, of over de docent Latijn en zijn pogingen onze klas iets van filosofie bij te brengen, over een klasgenoot die bij geschiedenis weer eens uit de les was gestuurd, maar bovenal over het dagelijks terugkerende onderwerp: de verschillende aantrekkelijkheden van de meisjes uit onze klas en de parallelklas. Robert had mij opnieuw zand in de ogen kunnen strooien.

Robert had na het bezoek aan mijn vader zijn mailadres en telefoonnummer achtergelaten. Hij had gezegd dat hij het leuk zou

vinden als ik contact met hem zou opnemen. Dat vertelde mijn vader althans, toen hij mij tijdens mijn wekelijkse bezoek Roberts krabbeltje gaf. Hoewel ik zijn handschrift meende te herkennen, had ik er aanvankelijk moeite mee te geloven dat mijn jeugdvriend echt in mijn ouderlijk huis geweest was. Pas toen mijn vader vertelde dat Robert met zijn mobieltje een aantal foto's had gemaakt, in de voorkamer, in de keuken en zelfs van de twee appelbomen in de achtertuin, liet ik mijn scepsis varen. Maar ik bleef me afvragen of het, zoals mijn vader beweerde, Roberts idee was geweest zijn contactgegevens achter te laten of dat Robert de druk van mijn vader om dat te doen niet had kunnen weerstaan. "Onze Johan zou het zeker erg leuk vinden u nog eens te zien." Ik kon het mijn vader zo horen zeggen, inclusief de klemtoon op 'erg' en de bijhorende lach.

Toch had ik op het punt gestaan Robert nog diezelfde avond te bellen. Hoe onverwacht ook, van het idee dat ik mijn oude vriend na al die jaren nog eens zou kunnen spreken ging een bepaalde aantrekkingskracht uit. Meteen besefte ik dat we volgend jaar aan het begin van de zomer allebei zestig zouden worden en ergens in mijn hoofd was er ook vrijwel onmiddellijk de gedachte dat het lot had bepaald dat Robert op het juiste moment door de Wilgenstraat was gefietst en bij mijn ouderlijk huis naar binnen had gekeken. Dat ik die avond toch niet de telefoon gepakt had, was omdat Paula en ik onverwacht bezoek hadden gekregen van Paula's zus Heleen en haar nieuwe vriend, waardoor de gedachte aan een telefoontje naar mijn achterhoofd verbannen was.

Er was een roman voor nodig om de gedachte weer tevoorschijn te roepen. Een roman van mijn favoriete schrijver die ik al minstens twee keer eerder had gelezen en waarin de hoofdpersoon binnen een paar dagen geconfronteerd wordt met de overlijdensberichten van een oude geliefde en een jeugdvriend. Toen ik die passage opnieuw gelezen had, stuurde ik nog diezelfde avond een mailtje naar Robert.

Nog geen half uur later had ik al een reactie. Robert vond het inderdaad leuk iets af te spreken. Met enkele mailtjes, het lange

telefoongesprek en een hele reeks appjes plaveiden we de weg naar een daadwerkelijke ontmoeting.

Op het moment dat ik bij Robert aanbelde, schoten mij de woorden weer te binnen die mijn vader na mijn vorige ontmoeting met hem uitgesproken had. Deze keer waren ze geen belemmering geweest.

Toen Robert de deur opende en we elkaar de hand schudden, was het alsof de tijd slechts even geknipoogd had. In zijn studentikoos aandoende stadsappartement begonnen we de kloof van veertig jaar in hoog tempo met feiten, anekdotes en bekentenissen te dichtten.

Hij heeft de gezichtshuid van een roker, was een gedachte die zich opdrong toen Robert een beker thee voor me neerzette. Even later vertelde mijn voormalige vriend dat hij een half jaar geleden na vijfendertig jaar gestopt was met het dagelijks roken van sigaretten en joints.

Zou hij zijn haar verven? Ook dat was een gedachte die zich tijdens het kleine uur dat we aan Roberts eettafel doorbrachten een weg naar mijn hersenen baande. Natuurlijk was Roberts haargrens in de veertig jaar waarin we elkaar nauwelijks gezien hadden flink opgeschoven, maar behalve wat grijs bij de slapen was zijn haar nog steeds bijna net zo zwart als destijds op de middelbare school. Dat de jaren hem niet onberoerd hadden gelaten bleek vooral uit zijn nogal rimpelige, enigszins pafferige gezicht.

Ook tijdens de wandeling door de stad en op het terras van de lunchzaak regen we om beurten de woorden aan elkaar. Tot Roberts mededeling over mijn vader viel er geen stilte van langer dan drie seconden.

2. Compassie

De mededeling heeft misschien een minuut nodig gehad om in te dalen. In die minuut is de werkelijkheid honderdtachtig graden gekanteld, maar het voelt nu al als het jarenlang ontbrekende puzzelstukje dat zomaar ineens op zijn plaats gevallen is.

Ik neem het laatste van de gefrituurde borrelhapjes van het bord en breng het naar mijn mond. Pas als ik mijn tanden erin zet, vraag ik me af hoe het kan dat ik mijn rechterhand naar het bord en vervolgens naar mijn mond heb gestuurd. Ik leg het restant van de gefrituurde gamba naast mijn wijnglas op het tafeltje. Dan pas zoek ik oogcontact met Robert.

"Tja."

"Sorry, ik had het niet moeten vertellen," zegt Robert. Vervolgens kijkt hij opzij naar de serveerster die bij het belendende tafeltje een bestelling opneemt. Ik zie hoe vanonder de haargrens op zijn voorhoofd een zweetdruppel tevoorschijn komt en aan zijn vrije val begint. Roberts rechterhand gaat omhoog en veegt de druppel weg, maar onmiddellijk meldt zich een opvolger.

"Je hoeft echt geen sorry te zeggen."

Een derde druppel komt tevoorschijn. Roberts hand gaat opnieuw naar zijn hoofd, maar de druppel laat zich niet wegvegen, als een nieuw feit dat, nadat het zich gepresenteerd heeft, niet meer weggedacht kan worden.

"Weet je het zeker?" vraagt Robert.

Zijn ogen zijn zeker nog net zo donker als destijds. Zijn ogen waarmee hij zoveel vrouwelijke klasgenoten wist te betoveren. Zijn ogen waarmee hij zijn ware gedaante gedurende de hele periode op het Witherencollege wist te camoufleren. Dat ik dat toentertijd niet zag, is in het licht van nu onbegrijpelijk. Maar dat geldt eigenlijk ook voor wat Robert mij zojuist verteld heeft. Hoe ziende blind kan een zoon zijn als het over zijn eigen vader gaat?

"Ja, ik weet het zeker."

"Wat knap dat je dat zo snel kunt zeggen. En zo stellig."

Mijn hoofd gaat op en neer, alsof het plotseling aangesloten is op een motortje. Snel en stellig. Inderdaad, zo moet mijn reactie op Robert overkomen. Voor mijzelf is dat wat Robert zojuist verteld heeft nu al vanzelfsprekend. Het voelt alsof deze ontmoeting al lange tijd in de sterren geschreven stond en het alleen wachten was op het juiste moment. Dat het deze zondag in juni zou zijn, op dit zonovergoten Utrechtse terras, hebben de sterren al die tijd al geweten. Robert heeft deze ontmoeting niet geënceneerd, dat hebben de sterren voor hem gedaan.

"Willen de heren nog wat drinken?"

Ik zie hoe Robert de serveerster aankijkt. Een eigenaardige combinatie van belangstelling en afstand is het.

"Wat zullen we doen, Johan?"

Ik aarzel. Paula is elders in de stad aan het winkelen. We hebben weliswaar geen tijd afgesproken, maar Roberts verhaal brandt op mijn lippen. Als ik te lang wacht, wordt de hitte misschien wel ondraaglijk. Anderzijds roept het verhaal nog allerlei vragen op.

"We nemen nog een glaasje."

"Twee wijntjes nog?" zegt het meisje.

"Lekker," zeggen we allebei. We kijken elkaar aan en schieten in de lach. Opnieuw voelt het alsof een tijdspanne van veertig jaar nauwelijks meer is dan een dag. Op dit terras hebben we nooit eerder gezeten, maar gisteren zijn we op mijn slaapkamer in de Wilgenstraat op een vergelijkbare manier in de lach geschoten. Of eergisteren.

"Zo heren, nog twee witte wijn."

Als de serveerster de glazen op ons tafeltje zet, realiseer ik me dat we voor het eerst in die tweeënehalf uur een langere stilte hebben laten vallen. Ik kijk opzij en knik naar het meisje. Ze heeft een blonde paardenstaart en in beide oren zes of zeven ringetjes op een rij, van groot naar klein. Ze is waarschijnlijk jonger dan mijn jongste dochter.

Even komt de gedachte bij mij op haar te vertellen wat Robert mij zo-even over mijn vader heeft verteld. Hoe moet ik het onze kinderen vertellen, is mijn volgende gedachte.

“Ik neem het bord alvast mee,” zegt het meisje. Ze heeft een benijdenswaardige lach. Het leven heeft haar waarschijnlijk tot dusver nog geen onaangename verrassingen bereid. Ze pakt zonder aarzeling het restant van de gefrituurde gamba, legt die op het bord en zet dat op haar dienblad. Vervolgens pakt ze met haar mooie lange vingers de lege glazen en zet ze er zorgvuldig naast.

“Leuke meid,” zegt Robert als ze wegloopt.

Aan haar rug zie ik dat ze het gehoord heeft. Ik schiet opnieuw in de lach. Zo’n oordeel uit Roberts mond, dit zonovergoten terras, Roberts verhaal over mijn vader, de wederzijdse woordenstroom waarmee we veertig jaar tot een fractie van de eeuwigheid gereduceerd hebben, het wippen van de paardenstaart van de serveerster, ze maken deze middag tot een van de gedenkwaardigste uit mijn negenenvijftigjarige leven.

Robert neemt een slok van de wijn.

“Wat bijzonder toch dat we hier zitten,” zegt hij.

“Echt wel.”

“Je vindt het dus niet erg dat ik het je verteld hebt.”

“Nee, heus niet. Het is eerder een soort bevrijding.”

Robert knikt.

“Wat fijn dat je het zo kunt zien. Ik heb echt gearzeld of ik het zou zeggen. Ik heb het er deze week nog met een goede vriend over gehad. Je moet het hem vertellen, was zijn advies. Toch wist ik niet of ik dat zou doen. Maar toen je net over die man begon die zich in je vaders leven gedrongen heeft, voelde ik dat ik het inderdaad moest zeggen. Misschien...”

Roberts mond blijft open, maar de taal stokt. Op zijn voorhoofd meldt zich een nieuwe zweetdruppel. Die glijdt langzamer omlaag dan zijn voorgangers.

“Zeg maar.”

“Ik bedoel, misschien moet je die man... Hoe heet hij?”

“Berry.”

“Misschien moet je die Berry ook anders zien.”

Ik pak mijn wijnglas en breng het naar mijn mond. Ik wil een slok nemen, maar weet plotseling zeker dat ik me daarin zou verslikken. Ik zet het glas weer op tafel.

“Ik snap wat je bedoelt.”

Hoe is het mogelijk dat dat nu pas tot me doordringt? Natuurlijk moet ik Berry anders zien.

Robert neemt een laatste slok van de witte wijn en zet het lege glas terug op de tafel.

“Je zult compassie met je vader moeten hebben,” zegt hij. Het klinkt als het uitroepeten na een bevel.

“Hij kan er niets aan doen. Het is zijn anima. Die kun je niet onderdrukken.”

Ik wil reageren. Ik wil Robert nog honderd vragen stellen. Maar ik wil ook naar Paula. De gedachte dat ze hier ergens vlakbij loopt te winkelen en niet weet dat zojuist een nieuw deel van ons leven is ingeluid is plotseling onverdraaglijk. Mijn hand gaat naar mijn mobieltje in mijn broekzak. Als ik opkijk, zie ik dat Robert het gezien heeft.

“Je wilt opbreken.”

Ontkennen heeft geen zin.

“Sorry. Ik wil Paula even bellen. Ik wil ...”

“Je hoeft je niet te verontschuldigen. Ik snap dat je het met je vrouw wilt delen.”

Terwijl ik Paula bel, gaat Robert naar binnen om af te rekenen. Als hij terugkomt, sta ik ook op en verlaten we het terras.

Terwijl we in de richting van de Dom lopen, klotsen de vragen door mijn hoofd, maar ze weten mijn lippen niet meer te bereiken. Compassie, gaat het door mijn hoofd, ik moet compassie hebben.

Dan begint Robert over een volgende ontmoeting. Ik zeg dat we elkaar inderdaad weer snel moeten zien en nodig hem uit om

binnenkort naar Brabant te komen. Hij zegt dat hij die uitnodiging graag aanneemt.

Als we het plein voor de Dom op lopen, is het Robert die Paula het eerst ziet staan, bij een lantaarnpaal aan de rand van een terras.

“Ze is in al die jaren nauwelijks ouder geworden,” zegt hij terwijl hij zijn hand opsteekt.

Die uitspraak herhaalt hij als we bij haar zijn en Paula en hij elkaar een hand geven. Ik zie dat Paula ervan kleurt.

“Hoe was het?” vraagt ze even later als we van Robert afscheid genomen hebben.

“Ik heb veel te vertellen,” antwoord ik.

3. Nieuwe werkelijkheid

Paula's mond hangt open. Meer dan ooit zie ik de vullingen in haar kiezen. Haar ogen zijn op mij gericht, maar het voelt alsof ik doorzichtig ben en ze dwars door mij heen kijkt, naar de man die ik ooit geweest ben maar na vandaag nooit meer zal worden. Al is het dan een laatste puzzelstukje dat op zijn plaats gevallen is, mijn leven zal vanaf vandaag bestaan uit twee delen, het deel voor en het deel na. Deze dag is op zijn best een overgangperiode die eerst maar eens tot een einde moet worden gebracht. Op weg daarheen heb ik een voorsprong op Paula genomen en het lukt haar, zo te zien, vooralsnog niet mij bij te benen. Misschien zal ze mij nooit meer achterhalen, gaat het door mij heen. Gisteren nog was ik één continent, morgen besta ik uit twee helften die na een soort natuurramp uit elkaar gedreven zijn. Een natuurramp die ik al mijn hele leven kon zien aankomen, maar die mij toch verrast heeft.

Ik zie hoe de mond van mijn geliefde zich langzaam sluit. Haar lippen hebben nagenoeg geen kleur meer.

“Een homo-ontmoetingsplek?” zegt ze. Het klinkt als een woord dat ze voor vandaag nog nooit gehoord heeft.

Van een jong stelletje dat voor het terras langs loopt, kijkt het meisje naar ons om. Ik meen een oud-leerling in haar te herkennen en voel hoe het bloed naar mijn wangen schiet. Nee, ze is het toch niet. Maar dat ze het woord gehoord heeft, is zeer wel mogelijk. Och, wat kan het mij ook schelen? Ook zij zal er ooit achter komen dat niets is wat het lijkt. Daar is zo'n terloops opgepikt woord helemaal niet voor nodig.

“Weet hij het zeker?” vraagt Paula.

Zie ik nou ook tranen in haar ooghoeken? Roberts verhaal emotioneert haar veel meer dan het mij gedaan heeft. Voor haar is het duidelijk geen laatste puzzelstukje.

“Ik twijfel niet aan zijn verhaal.”

“Je zegt het zo laconiek.”

Laconiek. Is dat hoe ik klink? Is dat ook hoe ik me voel? Een soort van opluchting voel ik, alsof ik wist dat de klap zou komen maar de pijn alles bij elkaar toch meevalt.

Het stelletje is inmiddels uit het zicht verdwenen. Bij nader inzien zou het meisje toch een oud-leerling kunnen zijn. Er komt zelfs een naam bovendrijven. Heette ze niet Mariëlle? De gedachte dat ze het kernwoord van Roberts verhaal verstaan heeft, stuwt opnieuw bloed naar mijn wangen.

“Laconiek,” herhaal ik in een poging het gevoel van opluchting weer terug te krijgen.

“Ja, niet dan? Je hoort van een jeugdvriend dat je vader aan het begin van de jaren negentig gesignaleerd is op een homo-ontmoetingsplek en je doet alsof het je amper raakt. Aan het begin van de jaren negentig, dat was toen wij kinderen kregen.”

Ik kijk om me heen. Van de mensen die voor ons langs lopen kijkt nu niemand onze richting uit. Ook voor degenen die hetzelfde terras uitgekozen hebben lijken Paula en ik niet te bestaan. Ze zijn verzonken in hun eigen verhalen of koesteren zich in de namiddagzon.

“Ja, dat heb ik me ook gerealiseerd.”

“Vind je dat niet raar dan?” Paula klinkt bijna boos. Haar lippen hebben weer wat kleur gekregen. Haar wangen ook. Haar ogen stralen nog altijd ongeloof uit. Ze bieden zicht op het proces dat zich in haar hoofd aan het afspelen is. Het is oorlog in haar hersenen. Verbazing en ongeloof voeren een strijd met kwaadheid. Ook walging heeft de wapens opgepakt.

“Natuurlijk vind ik dat raar. Maar het is een gegeven. Een nieuwe werkelijkheid waarmee we zullen moeten dealen. Echt verbaasd ben ik niet. En jij kunt dat eigenlijk ook niet zijn. Je hebt vaker je twijfels uitgesproken over al die contacten van mijn vader met paters en andere eigenaardige mannen.”

“Ja maar ...”

Ze kijkt om zich heen, alsof ze nu pas beseft dat we niet thuis op de bank maar midden in Utrecht op een druk terras zitten. Ze lijkt te

zoeken naar woorden om de strijd in haar hoofd te kunnen benoemen. Ik zet mijn stoel nog wat dichterbij de hare en strijk over haar mooie donkere haren. Vanochtend heeft ze die opnieuw geverfd. Vanochtend, de laatste ochtend van het eerste deel van mijn leven. Ook Paula's leven is door Roberts verhaald in twee delen verdeeld, realiseer ik me. Na al die jaren moet ze het beeld van haar schoonvader drastisch bijstellen. Die gedachte roept ook bij mij kwaadheid op. Die heb ik tijdens het gesprek met Robert niet gevoeld.

Paula schudt met haar hoofd.

“Niet doen.”

Ik haal mijn hand van haar haren, maar tuit mijn mond om haar een kus te geven. Ook daar is ze niet van gediend.

“Nou even niet.”

“Waarom niet?”

“Gewoon niet. Dat snap je toch wel.”

“Ik heb niks gedaan hè.”

“Dat zeg ik toch ook niet. Maar mag ik verdomme even bijkomen van wat je me verteld hebt?”

Ik schuif mijn stoel weer wat naar achteren en neem een slok van de Leffe blond. Ik zie hoe achter Paula's hoofd aan het belendende tafeltje twee mannen gaan zitten. Met een van hen heb ik kort oogcontact. Donkere ogen zijn het, net als die van Robert. Twee homo's, gaat het door me heen. Meteen schaam ik me voor die gedachte.

Ik wend mijn blik af en kijk in de richting waarin mijn oud-leerling en haar vriendje een paar minuten geleden gelopen zijn. Ik weet nu vrijwel zeker dat het Mariëlle was. Mogelijk heeft ze mij ook herkend. Ik droeg nog geen bril toen ze mij als leraar had. Hoe lang zal het geleden zijn? Tien jaar? Vijftien jaar? In ieder geval leefde mijn moeder toen nog.

Mijn moeder. Ze komt nu pas in mijn gedachten. Zal ze iets geweten hebben? Verdomme. Dat die vraag nu pas bij mij opkomt. Het verhaal over mijn vader heeft alle ruimte in mijn hoofd ingenomen als een ballon die tot knappens toe opgeblazen is. Ik weet zeker dat Paula wel

meteen aan mijn moeder heeft gedacht. Ik kijk haar weer aan en zie achter haar ogen dat ik gelijk heb.

“Ons mam,” zeg ik.

“Precies,” zegt Paula. “Wat heeft ze geweten?”

Voor het eerst die dag gaat er een rilling door mij heen. Ik kijk omhoog en constateer dat we niet meer in de zon zitten.

Een uur later rijden we de stad uit. Zoals altijd zit Paula achter het stuur. Al is de wereld honderdtachtig graden gekanteld, dat betekent niet dat alles hoeft te veranderen. De vraag over mijn moeder hebben we allebei nog een paar keer gesteld, al weten we dat in de nieuwe werkelijkheid het antwoord op die vraag vermoedelijk niet te vinden zal zijn.

Het is druk op de weg, alsof al de mensen die op het terras aan ons voorbij gelopen zijn tegelijkertijd op het idee gekomen zijn de stad te verlaten. Het verkeer gaat stapvoets vooruit. Voor de tweede keer negeert Paula een oranje stoplicht. Dan remt ze en vervolgens trekt ze toch weer op.

“Kijk uit!” roep ik.

Ze stampt op de rem, maar te laat. Ik zie hoe op het fietspad rechts van ons een maaltijdbezorger op een scooter ten val komt.

“Ik zei het toch!”

De man komt overeind, trekt zijn scooter overeind en werpt Paula een woedende blik toe. Ze maakt een verontschuldiging gebaar in zijn richting.

“Dat krijg je er nou van,” zegt ze.

Ze opent haar portier en steekt haar hoofd naar buiten.

“Sorry,” roept ze. “Ik reed door oranje. Dat had ik niet moeten doen.”

De man lijkt haar excuses te accepteren. Hij trekt op en verdwijnt uit ons leven.

“Ik zei het toch,” herhaal ik. Meteen vind ik mezelf een ontzettende lul. Om me te verontschuldigen leg ik een hand op Paula’s linkerbeen.

“Laat los!”

Alsof ik stroom krijg, trek ik mijn hand weer terug en zie hoe Paula de auto weer voorzichtig laat optrekken. Ik neem me voor me niet meer met haar rijden te bemoeien. Ik wil sowieso liever even niet praten. Er zijn voorlopig genoeg woorden gesproken. Wat we ook zeggen, we kunnen Roberts verhaal toch niet meer ongedaan maken. Het is een erg zware rugzak die we desalniettemin voortaan met ons mee moeten zeulen. De opluchting die ik eerder op de dag gevoeld heb, is volledig verdwenen.

Robert heeft mijn vader aan het begin van de jaren negentig gesignaleerd op een homo-ontmoetingsplek. Paula heeft gelijk: het is nauwelijks te bevatten.

Hoe moet ik het mijn broers vertellen? En wanneer?

4. Relevante vraag

“Weet hij het wel zeker?”

Die vraag kon ik natuurlijk verwachten. Zelf heb ik hem tijdens de rit naar huis en tussen onze thuiskomst en dit telefoontje tenminste tien keer gesteld. Het kon toch ook een man zijn geweest die op mijn vader leek. En als het echt mijn vader was, dan kon hij toch ook per ongeluk op die parkeerplaats verzeild zijn geraakt. Misschien had hij een lekke band en zocht hij hulp. Misschien had hij het achter het stuur benauwd gekregen en wilde hij gewoon een luchtje gaan scheppen. Misschien was hij destijds wel een stiekeme roker. Iedere keer opnieuw heb ik die opties verworpen.

Ik hoor Eddy zuchten. Ik moet de twijfels van mijn broer serieus nemen.

“Ik vrees eerlijk gezegd van wel.”

“Ja maar ...”

“Ik weet wat je bedoelt. Ik moest ook even aan de gedachte wennen. Maar Robert was heel stellig.”

Stellig. De echo van dat woord brengt Roberts stem weer tussen mijn oren, die in veertig jaar nauwelijks veranderd is. Dat ik destijds op de middelbare school niet aan zijn stem zijn geardheid gehoord heb, is met terugwerkende kracht eigenlijk onbegrijpelijk. Waarschijnlijk heb ik het niet willen horen. Zoals ik bij mijn vader al die jaren de werkelijkheid ook niet heb willen zien.

Eddy neemt opnieuw een flinke teug lucht.

“Was het 's avonds of overdag?”

“Hoe bedoel je?”

“Toen Robert ons pa zag. Dat lijkt me nogal een verschil. In het donker kan een mens zich eerder vergissen, lijkt me.”

Ik merk dat er een glimlach op mijn lippen komt. Het is maar goed dat mijn jongere broer die niet kan zien.

“Weet je dat ik dat helemaal niet gevraagd heb.”

“Niet?”

“Nee, ik had helemaal geen behoefte aan zo’n detail. Het ging me om het verhaal op zich.”

“Detail? Wat je maar een detail noemt.”

Waarom heb ik Eddy meteen gebeld? Waarom heb ik Roberts verhaal niet eerst de nacht door gelooft? Waarom heb ik ervoor gekozen mijn jongere broer zo plompverloren met een nieuwe werkelijkheid over onze vader te confronteren? Dat ik het verhaal met Paula heb kunnen delen was voor vandaag toch meer dan genoeg. Haar reactie had mij toch moeten waarschuwen. Na het ongelukje met de maaltijdbezorger hebben we op de terugweg naar huis nog amper met elkaar gesproken. Al die tijd was de spanning in de auto in blokjes te snijden.

“Je hebt gelijk: dat is geen detail. Maar ik geloof Robert op zijn woord. Hij was er heel zeker van dat het onze vader was die hij gezien heeft. Als ik hem goed begrepen heb, liep hij hem min of meer tegen het lijf.”

“Als je hem goed begrepen hebt ...”

Weer ontsnapt mijn broer een zucht. Het zal een mengsel zijn van irritatie en ongelof dat zich een weg naar buiten baant. Dit telefoongesprek had niet moeten plaatsvinden. Vandaag niet althans. Maar de verbinding verbreken is nu geen optie meer.

“Ik heb hem goed begrepen, dat moet je van me aannemen.”

“Heeft pa hem ook herkend?”

Ook dat is een vraag die ik niet aan Robert gesteld heb. Maar wel een heel relevante vraag. Ben ik tekortgeschoten door die niet te stellen?

“Weet ik niet. Ik vermoed van wel, maar ook dat heb ik niet zo letterlijk gevraagd. Vind je dat ik dat wel had moeten doen?”

Eddy reageert niet. Althans niet in woorden. Zijn zwijgen is evenwel duidelijker dan woorden zouden kunnen zijn. De stilte wordt onderbroken doordat ergens in Eddy’s huis een deur dichtslaat.

“Ben je daar nog?”

“Ja, hoezo?”

“Ik dacht dat ...” Ik maak mijn zin niet af. Ik weet ook niet wat ik dacht.

“Luister Johan, ik denk dat we dit gesprek moeten afbreken. Elsa komt net thuis. Ik heb beloofd vandaag te koken. Bovendien wil ik wat je verteld hebt even op me laten inwerken.”

“Snap ik.”

“Misschien bel ik je later op de avond nog even terug.”

“Is prima. Smakelijk eten voor dadelijk. En doe Elsa de groeten van mij.”

“Zal ik doen. Jij aan Paula. Doei.”

Nog voor ik die groet kan beantwoorden verbreekt mijn broer de verbinding. Ik bekijk het schermje van mijn iPhone alsof ik daarmee het net gevoerde telefoongesprek ongedaan kan maken. Dan voel ik een hand in mijn zij, de troostrijke hand van mijn geliefde.

“Wat zei je broer?”

“Je krijgt de groeten.”

Ik hoor zelf dat het spottend klinkt.

“Was dat alles?”

Spot wordt met spot beantwoord.

“Nee, natuurlijk niet. Hij vond het, denk ik, moeilijk het verhaal meteen te geloven.”

“Ja, natuurlijk. Vind je dat gek dan?”

“Nee, maar eh...”

“Je had hem niet meteen moeten bellen. Dat had ik toch gezegd. Je had op zijn minst tot morgen moeten wachten en even de tijd moeten nemen om Roberts verhaal te laten bezinken.”

“Ik denk dat je gelijk hebt.”

“Natuurlijk heb ik gelijk.”

Het klinkt triomfantelijker dan het waarschijnlijk bedoeld is. Paula laat haar hand over mijn rug gaan. Ik draai me om en omhels haar. Ze drukt haar lijf tegen het mijne. We zijn één lichaam.

“Ons mam.”

De woorden zijn er eerder dan de gedachte. De gedachte vertaalt zich in een vraag. Hoe vaak heeft mijn vader mijn moeder omhelsd? Echt omhelsd. Klapzoenen gaf hij haar iedere dag. Maar echte genegenheid?

Voor het eerst vandaag prikken er tranen in mijn ooghoeken. Paula laat mij los en drukt haar lippen op mijn rechteroog. Vervolgens kust ze ook de traan in mijn linkeroog weg.

“Ik snap wat je bedoelt,” zegt ze.

“We kunnen het haar nooit meer vragen.”

De volgende morgen om kwart over zeven lees ik een appje van Eddy: “We moeten vanavond bij elkaar komen!!!” Het is om 5 uur 41 verstuurd. De drie uitroeptekens doen pijn aan mijn ogen.

“Is goed,” tik ik. De vinkjes worden meteen blauw. Waarschijnlijk heeft mijn broer slecht geslapen. Zelf heb ik tot mijn eigen verbazing een goede nacht gehad. Robert noch mijn vader heeft zich in een droom gemeld. Het verhaal over de homo-ontmoetingsplek is kennelijk nog niet rijp om er droombeelden bij te maken.

Eddy is aan het typen. “Kan het bij jou?” verschijnt op het scherm.

“Natuurlijk,” typ ik. “Hoe laat?”

“Acht uur,” komt er in beeld. En vervolgens: “Ik laat het Corneel en Ronald weten.”

“OK. Tot vanavond,” tik ik. Even overweeg ik een smiley erbij te zetten, maar ik druk al op de verzendknop. Het was natuurlijk ook een rare gedachte. Eddy zou het zeker niet kunnen waarderen. Het lijkt erop dat hij de twijfel over het waarheidsgehalte van Roberts verhaal in de loop van de nacht heeft laten varen.

Het is tien voor half acht. Over iets minder dan een uur moet ik op mijn werk zijn. Het duurt nog meer dan twaalf uur voordat ik mijn andere twee broers met het verhaal over onze vader kan confronteren. Dat voelt als ongelooflijk lang.

Ik overweeg me ziek te melden. De gedachte aan al die leerlingen voor mijn neus spreekt me niet bepaald aan. Stuk voor stuk hebben ze een verhaal achter hun ogen en daar kan ik vandaag echt niet de energie voor opbrengen. Aan mijn eigen verhaal zal ik meer dan genoeg hebben. Anderzijds: als ik niet naar mijn werk ga, zal de dag nog langer duren. De regelmaat van de lessen zal op zijn minst het idee geven dat

er enig tempo in zit. Bij iedere zoemer is er immers weer drie kwartier voorbij. Nee, ik ga me niet ziek melden.

“Nee pa,” zeggen mijn lippen.

Mijn vader zou trots zijn op mijn arbeidsethos. Hij was eigenlijk nooit ziek. Dat is hij eigenlijk nog steeds niet, al is hij inmiddels bijna vijftienennegentig. Al die tijd heeft hij zich tegen ziektekiemen gewapend. Al die tijd ook heeft hij zijn vrouw en zijn kinderen op afstand weten te houden. We zagen het, maar wilden het niet zien. Het zou knap zijn als het niet tegelijkertijd ook zo schrijnend was.

In de pauze tussen het derde en vierde lesuur zit ik op de wc die grenst aan de personeelskamer. De eerste uren zijn redelijk snel voorbijgegaan. Ik blijf over een automatische piloot te beschikken die mij geroutineerd door de lessen loodst en ervoor zorgt dat mijn leerlingen niets bijzonders aan mij merken. Dat maak ik mezelf tenminste wijs.

In mijn collega's heb ik even geen zin. De gedachte dat ik naar hun klaagverhalen over de schoolleiding of ongemotiveerde leerlingen zou moeten luisteren kan ik nu eigenlijk niet verdragen, laat staan dat ik moet meepraten over de komende Tour de France en de kansen van Tom Dumoulin.

Ik haal mijn smartphone tevoorschijn en zie dat Eddy nog een appje heeft gestuurd. “Corneel en Ronald gebeld,” lees ik. “Kunnen allebei. Haal Ronald op. Corneel komt uiteraard zelf.”

“Uiteraard,” herhaal ik. Natuurlijk komt Corneel zelf. Mijn oudste broer wil in alle omstandigheden zelf de regie en de controle over de tijd houden. Wat dat betreft lijkt hij het meest van ons vieren op pa. Een controlfreak noemt Paula hem vaker. Het is eigenlijk best verrassend dat hij, zonder dat hij er van tevoren rekening mee kon houden, meteen vanavond al kan. Wat zou Eddy tijdens het telefoontje met hem al verteld hebben? Zou hij al een tipje van de sluier hebben opgelicht?

“Prima,” app ik.

5. Corneels lijstje

Het lijkt een hulpeloze blik waarmee Corneel mij aankijkt. Ik zou het liefst opstaan om een hand op zijn schouder te leggen, maar dat is geen optie bij een oudere broer. Niet in ons gezin althans. Vroeger in de Wilgenstraat hebben we elkaar vaak genoeg een mep verkocht, maar dat je je handen ook kunt gebruiken om een familielid te troosten is nooit onderdeel geworden van onze gereedschapskist. Corneel zou zich geen raad weten met zo'n gebaar.

“Ik had zoiets verwacht,” zegt hij.

“Meen je dat?” vraagt Eddy. Hij heeft Ronald in de auto op weg naar hier al op de hoogte gebracht van het nieuws over onze vader.

“Ja,” zegt Corneel. “Nadat jij me vanochtend belde, heb ik het met Anne erover gehad wat dat belangrijke nieuwe feit over pa zou zijn. Deze mogelijkheid stond bovenaan ons lijstje.”

Zijn schijnbaar hulpeloze blik heeft plaatsgemaakt voor iets wat op triomfantelijkheid lijkt. Hij heeft het goed geraden. Dat onze hoogbejaarde vader een verborgen homofiel blijkt te zijn stond op zijn lijstje. Bovenaan nog wel.

“Ik was ook niet echt verbaasd,” zegt Ronald. “Al heb ik geen lijstje gemaakt.”

Hij kijkt mij aan en we wisselen een blik van verstandhouding, waarbij Ronalds mondhoeken enigszins omhoog gaan. Zijn hoofd maakt een knikkende beweging.

Paula komt de tuinkamer in. Ik zie aan heel haar houding hoe ze de stemming peilt van het samenzijn van haar echtgenoot en haar zwagers. Door haar blik merk ik op dat Corneel de enige is die nog niet aan de cake is begonnen. Waarschijnlijk heeft ze zijn opmerking over het lijstje niet gehoord. Ik weet zeker dat ik die straks toch met haar zal delen.

“Wie nog koffie of thee?” vraagt ze. Haar stem klinkt monter. Al paste het beeld van haar schoonvader op een homo-ontmoetingsplek niet in haar hoofd, ze heeft het inmiddels kennelijk een plaats gegeven.